

HUBERT ŁASZKIEWICZ
Lublin

KSIĘŻA UNICCY NA NOWOGRÓDCZYŹNIE

Ktokolwiek będziesz w nowogródzkiej stronie,
Do Płużyn ciemnego boru
Wjechawszy, pomnij zatrzymać tve konie,
Byś się przypatrzył jezioru.
A. M i c k i e w i c z, *Świtez. Ballada.*
Do Michała Wereszczaki

Dwie – jeszcze szkolne – lektury dały początek temu tekstowi: ballada *Świtez* i IV część *Dziadów*. Jest i trzeci powód: obchodzone niedawno 400-lecie Unii Brzeskiej.

Nowogródzczyzna to ziemia ojczysta Mickiewicza, ojczysta w najbardziej podstawowym znaczeniu tego słowa. Występujące w *Świtezi* nazwy topograficzne pozwalają dokładnie umieścić miejsce akcji: jezioro Świtez, folwark Wereszczaków, Płużyny i pobliskie miasteczko Cyryn. Miejsca te istnieją do dzisiaj, choć już inni niż dawniej ludzie je zamieszkują.

W IV części *Dziadów* pojawia się postać księdza i jego dzieci¹. Jest to zapewne ksiądz unicki. Sądzić tak należy właśnie ze względu na ich obecność. Nigdzie jednak w tekście dramatu Mickiewicz nie powiedział, że występująca w nim postać duchownego należy do kleru unickiego. To zestawienie księdza i jego dzieci budziło u młodych polskich czytelników zdziwienie już od bardzo dawna. Tak było nawet w Wilnie po odzyskaniu niepodległości. Świadczy o tym wspomnienie Stanisława Swianiewicza o jego żonie Olimpiii:

---

¹ *Poezye Adama Mickiewicza wydane w setną rocznicę urodzin Wieszcza 1798-1898*, t. IV, Mikołów 1898, s. 47 i nn., Nakładem „Wydawnictwa Dzieł Ludowych Karola Miarki”.

Jednym z głównych mentorów małej Lipki [Olimpii, żony autora wspomnienia – H. Ł.] był stary Hryhor, główny pastuch wiazyński, który pamiętał nie tylko pańszczyznę i powstanie 1863 r., lecz również likwidację Unii.

Hryhor opowiadał małej Lipce o tej krzywdzie, której doznała wioska, gdy władze carskie *pieriekulili* chłopów białoruskich na prawosławie; powyganiali miejscowych parochów, do których ludność była przyzwyczajona, a przystali popów rosyjskich, którzy wszystko zaczęli przerabiać na modłę moskiewską i których ludność miała w pogardzie. Popi zaczęli zwalczać dawne obyczaje, uświęcone tradycje wielu pokoleń, jak np. zwyczaj wychodzenia na mogiłki w dni poświęcone „dziadom” tzn. przodkom. Dawniej paroch unicki sam wychodził z chłopami na mogiłki, aby nawiązać kontakt z duszami tych, co odeszli. Dlatego też potem, gdy wypadło Lipce w latach szkolnych czytać *Dziady* Mickiewicza, wchodziła ona w świat dobrze jej znanych pojęć. Nie musiała np. zadawać sobie pytania, dlaczego w II części [sic!] *Dziadów* ksiądz występuje razem ze swoimi dziećmi, co dziwiło bardzo rzymskokatolickich czytelników Mickiewicza [podkr. – H. Ł.]².

Dziś już bardzo niewiele zostało – nawet w pamięci ludzkiej – z tego, co ów Hryhor opowiadał małej Lipce. Jednak właśnie rocznica Mickiewiczowska jest dobrą okazją do tego, aby przywołać i ocalić od zapomnienia przynajmniej część tego świata, który otaczał poetę, kiedy mieszkał jeszcze w stronach rodzinnych. Nie będzie to jednak przywołanie krajobrazu, którego już nie ma, ale ludzi, którzy już dawno odeszli. Pozostał po nich szczególny portret, sporządzony na kilka miesięcy przed urodzeniem Mickiewicza: wizytacja, w której opisano kilkadziesiąt parafii dwóch dekanatów unickich (dokładnie 58 parafii i 41 filii). Jeden z nich miał siedzibę w Cyrynie, drugi w Nowogródku. Zasięgiem swoim obejmowały całą najbliższą poecie okolicę – jego małą ojczyznę. Tak się złożyło, że dokumenty wizytacyjne opublikowano jeszcze w czasach carskich³. Podstawą wydania była wizytacja unickiej diecezji brzeskiej, którą przechowywano podówczas w Wileńskiej Bibliotece Publicznej w oddziale rękopisów. Dzisiejsze miejsce przechowywania nie jest niestety znane. Wizytacja ta była możliwa dzięki nowej polityce wobec Cerkwi unickiej Imperatora Pawła, który po śmierci swej matki Katarzyny II zatrzymał przymusowe „przepisywanie” parafii i wiernych unickich na prawosławie. 28 kwietnia 1798 roku (starego

² *Wspomnienie o mojej żonie Olimpi, „Kultura”, 1991, nr 11/530, s. 88.*

³ *Archeograficzeskij Sbornik dokumentow odnosjaszczichsja k istorii Siewiero-Zapadnoj Rusi izdawajemyj pri upravleniji Wilenskago Uczebnago Okruga*, tom trinádcatyj, Wilna 1902, s. 154-235; tom czetyrnádcatyj, Wilna 1904, s. 56-125 – dalej cyt.: T. 13 i T. 14.

stylu) wydał ukaz ustanawiający dwie nowe diecezje unickie: dla mieszkańców gubernii Litewskiej i Mińskiej w Brześciu, dla mieszkańców gubernii Wołyńskiej, Kijowskiej i Podolskiej w Łucku⁴. Razem z arcybiskupstwem w Połocku, które obejmowało obszar guberni Białoruskiej, nowa struktura diecezjalna Cerkwi unickiej obejmowała trzy biskupstwa. Nie wyrównało to, co prawda strat zadanych Cerkwi przez Katarzynę, która ukazem z 6 września (starego stylu) 1795 roku zlikwidowała cztery z pięciu istniejących w Imperium biskupstw unickich⁵, ale pozwoliło na uporządkowanie spraw związanych z administracją Cerkwi i prowadzonym przez nią duszpasterstwem. Omawiana wizytacja rozpoczęła się 15 kwietnia 1798 roku (starego stylu), a więc nieco wcześniej niż data wydania ukazu Pawła. Spisana została po polsku. Wobec tego, że nie można zestawić jej opublikowanego tekstu z rękopiśmiennym oryginałem, trudno jest ocenić, czy niektóre omyłki (które w cytatach zaznaczamy) pochodzą od autorów, czy też są wynikiem złego odczytania tekstu przez wydawców.

Opis każdej parafii zaczyna się od podania wezwania cerkwi, wiadomości na temat kolatorów oraz wyglądu zewnętrznego i wewnętrznego świątyni. Następnie opisywane są naczynia i sprzęty służące sprawowaniu liturgii („Srebro, cyna, aparaty y bielizna”). Oddzielnie podane są informacje na temat ksiąg liturgicznych, biblioteczki parafialnej oraz metryk i spisów ludności („Księgi”). Dalej następuje opis położenia cerkwi parafialnej w stosunku do innych, podane są miejscowości należące do parafii wraz z liczbą domów i dorosłej ludności (liczba osób zobowiązanych do spowiedzi i komunii wielkanocnej). W dziale „Zabudowania plebanalne” opisano własne gospodarstwo księdza, a pod tytułem „Dokumenta y grunta” pomieszczono dane na temat uposażenia parafii (opis pól, lista poddanych), istniejących w jej posiadaniu dokumentów dotyczących fundacji i majątku wchodzącego w skład uposażenia. Dalej następują uwagi wizytatorów dotyczące tego, co proboszcz powinien poprawić w zarządzie parafią i wreszcie dane dotyczące proboszcza. Taki schemat opisu jest zasadniczo przestrzegany we wszystkich wypadkach, choć zdarzają się od niego pewne odstępstwa. Dotyczą one przede wszystkim kolejności podawania informacji.

Wiadomości dotyczące księdza obejmują jego imię i nazwisko, wiek, imiona rodziców i ich stan społeczny, daty wyświęcenia, prezenty i insta-

---

⁴ *Akty izdawaiemyie Wilenskoju Archeograficzskoju Kommissieju*, t. XVI: *Dokumenty odnoszajszczyjesia k istorii cerkownoj Unii w Rossii*, Wilna 1889, s. 15.

⁵ Tamże, s. 12-13.

lacji w prowadzonej przez niego parafii. Zwykle podawane jest też nazwisko biskupa, który dopełniał tych czynności. Podajemy jeden taki opis dla przykładu:

Tey cerkwi [we wsi Jastrzembl – wezwanie nieznane – H. Ł.] aktualnym parochiem [sic!] jest w. x. Marcin Horbacewicz z rodziców w. x-a Macieya i Teodory Horbacewiczów parochow urodzony, wieku swego lat blisko 50 maiący, poświęcony przez j. w-o Wołodkowicza metropolity w roku 1776. miesiąca 8-bra 23 dnia. Prezentowany od j. w-o Rudołtowskiego chorążego wojewódstwa [sic!] Nowogródzkiego w roku 1776 miesiąca Augusta 28 dnia; installowany od j. w-o Wołodkowicza metropolity, w roku 1776 8-bra 23 dnia, w pomoc prac parochialnych z poprzedniczymi z konsystorza generalnego metrop[olitalnego] w wiel[kim] x[jęstw]ie Litt[ewskim] z Grodna dokumentami, ma w. x. Karola Zauścińskiego od j. w-o Bułhaka biskupa Turowskiego y koadiutora Pińskiego w roku 1798 miesiąca Marca 14 dnia v. s. wyświęconego w Torokaniach na prowizyą teyże cerkwi Jastrzembskiej⁶.

W wizytacji opisano 72 duchownych. Nie wszyscy, rzecz jasna, pełnili funkcje administratorów parafii. Część z nich była wikariuszami, inni, szczególnie starsi, dożywali na łaskawym chlebie administrując kaplicami filialnymi: "W granicach parochji przy kościele Horodyskim za konsensem z urzędu generalnego metropolitalnego namiestniczego w Grodnie uzyskanym, nayduie się na kapellanji wielebny xiądz Jan Horbacewicz lat wieku swego 60 maiący"⁷. Jeszcze inni nie pełnili już żadnych funkcji, jak chociażby ksiądz Jonasz Wittorski mający 45 lat, dawniej administrator cerkwi Żyżmiańskiej, a w czasie wizytacji z 1798 roku „w miasteczku Mikołajowie obłożną od lat kilku złożony chorobą, w domku przez siebie naiętym nayduje się"⁸. Niektórzy, nie mając jeszcze zgodnie z prawem kanonicznym powierzonej parafii, łączyli stanowisko wikariusza w jednej parafii z komendą w innej. Ksiądz Aleksander Łozowicki pełnił urząd wikariusza w cerkwi pod wezwaniem Przemienienia Pańskiego w miasteczku Cyryn i jednocześnie był komendarzem w parafii we wsi Ruta (wezwanie cerkwi nie zostało podane w wizytacji):

Po żejściu [sic!] z tego świata wielebnego xiędza Józefa Popina za konsensem z konsystorza foralnego metropolitalnego Nowogrodzkiego, w roku terażnieyszym 29 dnia miesiąca X-bra, mającym się ukończyć tytułem anni gratiae mieszka zeszłego rządcy żona, utrzymując komendarza [sic!] wielebnego xiędza

⁶ T. 13, s. 164.

⁷ T. 13, s. 206.

⁸ T. 14, s. 105.

Alexandra Łozowickiego prowizora cerkwi Cyryńskiej, wyświęconego od jaśnie wielmożnego Lewińskiego biskupa Łuckiego, suffragana metropolij w roku 1788, maia 26 dnia⁹.

W większości wypadków administracja parafią sprawowana była przez pojedynczego duchownego. Nie ma też żadnych informacji o klerze pomocniczym, tak charakterystycznym dla parafii prawosławnych: diakach, diczkach, ponomariach.

Z wizytacji znamy wiek większości duchownych. Na 72, którzy zostali opisani, tylko w wypadku 12 duchownych nie został on podany. Najmłodszy duchowny Tadeusz Zauściński miał 26 lat i był jeszcze klerikiem. Pełnił posługę przy administratorze cerkwi pod wezwaniem „Bolesney Najświętszej Panny we wsi Dołmatowszczyzna księdzu Mikołaju Sawiczu¹⁰. Najstarszym księdzem był Dominik Pławski administrator cerkwi pod wezwaniem Protekcji Maryi Panny ze wsi Okołowicze, liczący 67 lat¹¹. Najliczniejszą grupę duchownych stanowili księża liczący od 31 do 40 lat. Było ich 22. Dokładne zestawienie podaje poniższa tabela.

Wiek duchownych unickich dekanatów Cyryn, Nieśwież i Nowogródek w 1798 roku

Wiek	21-30	31-40	41-50	51-60	61<	Niezna-ny	Razem
Liczba księży	9	18	22	9	2	12	72

Liczba księży jest zbyt mała, aby można snuć na tej podstawie dalsze rozważania. Brak też jest zestawień porównawczych dotyczących struktury wieku duchowieństwa unickiego w tym czasie.

Status społeczny rodziców duchownych unickich został podany z nieco mniejszą dokładnością niż wiek. Na 72 duchownych tylko w 14 przypadkach brak tej informacji. W pozostałych podano, że 49 duchownych było synami księży unickich, rodzice 5 księży pochodzili ze szlachty, a rodziców 4 duchownych określono jako ludzi wolnych, co może sugerować pochodzenie mieszczańskie. Dla porównania można sięgnąć do danych na temat

⁹ T. 13, s. 212; T. 14, s. 85.

¹⁰ „ma przy sobie kleryka dekretem habilitatis z urzędu generalnego metropolitalnego, z Grodna zaszczyconego, Tadeusza Zauścińskiego, lat 26 maiącego.” T. 13, s. 214.

¹¹ T. 14, s. 90.

nowicjuszy bazylikańskich¹². Informacje dotyczą nowicjatów z terenu Wielkiego Księstwa Litewskiego. W Byteniu w latach 1742-1779 na 169 nowicjuszy 60% rekrutowało się z chłopów, 32% ze szlachty, 8% z mieszczan. W Berezowcu w latach 1765-1795 na 89 nowicjuszy 63% pochodziło z chłopów, 32,5% ze szlachty, a 4,5% z mieszczan. I wreszcie w nowicjacie wileńskim w latach 1772-1774 na 17 nowicjuszy 18% stanowili chłopi, 70% szlachta, 12% mieszczanie. Autor studium na temat rekrutacji Bazylianów, Siarhiej Klimau, zaznacza, że pośród nowicjuszy bazylikańskich nie spotyka się praktycznie synów unickiego duchowieństwa parafialnego¹³. Częściowym wytłumaczeniem mogą być przytoczone powyżej dane dotyczące rodziców duchownych unickich. Stan duchowny przechodził z ojca na syna i często syn zajmował po ojcu miejsce jako administrator parafii. Tak było na przykład w wypadku księdza Antoniego Boboryki, który objął parafię pod wezwaniem św. Apostołów Piotra i Pawła w miasteczku Wołówka po swoim ojcu Bazylim¹⁴. Zresztą dziedziczność powołania kapłańskiego w rodzinach duchownych unickich jest dobrze poświadczona w literaturze przedmiotu¹⁵. W sumie wygląda to tak, że środowisko bazylikańskie było znacznie bardziej otwarte z punktu widzenia społecznego kręgu rekrutacji niż środowisko duchowieństwa parafialnego. O wspomnianej już dziedziczności stanu kapłańskiego pośród duchowieństwa unickiego świadczyć może także czterech braci Piotrowskich, którzy byli duchownymi: Antoni Piotrowski administrator cerkwi pod wezwaniem Przemienienia Pańskiego we wsi Górny Horodziej¹⁶, Hieronim Piotrowski z cerkwi pod wezwaniem św. Jerzego ze wsi Załuże¹⁷, Józef Piotrowski z cerkwi pod wezwaniem św. Jerzego z miasteczka Kroszyn¹⁸, Karol Piotrowski z cerkwi pod wezwa-

---

¹² S. K l i m a u, *Bazylianie na ziemiach Wialikaha Kniastwa Litouskaha u druhaj pałowie XVIII st.*, „Biełaruski Histaryczny Ahliad”, 3(1996), z. 2, s. 187-188.

¹³ Tamże, s. 190.

¹⁴ T. 13, s. 218. Podobnie ksiądz Bazyli Homolicki miał prowizję na cerkiew pod wezwaniem Protekcji Najświętszej Panny we wsi Lipa, gdzie administrował jego ojciec Martynian (T. 13, s. 180); ksiądz Teodor Horbacewicz syn Marcina, pomagający ojcu w administracji cerkwi we wsi Tereyków filii parafii św. Piotra i Pawła w miasteczku Snów (T. 13, s. 173); ksiądz Jan Moszczeński odziedziczył swą parafię w miasteczku Wsielub pod wezwaniem św. Michała Archanioła po ojcu Michale (T. 14, s. 109).

¹⁵ Por. W. K o ł b u k, *Duchowieństwo unickie w Królestwie Polskim 1835-1875*, Lublin 1992, s. 37; J. K a n i a, *Unickie Seminarium Diecezjalne w Chełmie w latach 1759-1833*, Lublin 1993, s. 255-260.

¹⁶ T. 13, s. 190.

¹⁷ T. 13, s. 186.

¹⁸ T. 13, s. 197.

niem Wniebowstąpienia Pańskiego z miasteczka Ieremicze¹⁹, wszyscy synowie księdza Aleksandra, proboszcza we wsi Dudzicze.

Prawie każda wizytacja parafii kończy się przypomnieniem obowiązków duszpasterza. Obok szczegółowych rozporządzeń dotyczących konkretnych spraw związanych z daną parafią wizytatorzy nieodmiennie przypominają o podstawowych obowiązkach duszpasterskich:

Kiedy obowiązkiem jest rządcy każdego należyście oświecać lud, pastwie swoiey powierzony, a to przynajmniej w dni niedzielne y świąteczne, jak synod Zamoyski w tit.2 nakazuje, a niedopełniających już to zapłaceniem na cerkiew złotych dziesięciu grozi, już to w przypadku większego niedbalstwa suspensą y dalsze kary woli pasterzuiącego determinuje, nauczania więc ludu pod temiż samemi warunkami w. x. rządcę zastrzegliśmy. W przypadkowych zaś dochodach mieć za cel skromność y umiarkowanie, aby nie zaciągnąć przymówek zdzierstwa y chciwości postanowiliśmy. Powinność nauczania niewiast, dziateki przyjmujących, intency i formy chrztu św. aby w nagłej potrzebie niebezpieczeństwa [sic!] ich śmierci ważne ochrzcić umiały²⁰.

Mieli też kapłani obowiązek rozwijania własnej wiedzy religijnej, aby tym lepiej sprawować obowiązki duszpasterskie. Zalecano, aby ksiądz „teologią czytał y w onej doskonalił się, na konferencyach y doświadczeniach bywał”²¹. Czytania z Ewangelii powinny być zawsze opatrzone stosownym komentarzem-kazaniem: „mowy parochialne w dni niedzielne do kaźdey ewangelij zastosowane czytać y tłumaczyć”²². Takie mowy parafialne w rękopisach lub drukowane są bardzo często wspomniane w wizytacji, jako znajdujące się na wyposażeniu parafii, pośród ksiąg liturgicznych. Nie znamy języka owych kazań przechowywanych w rękopisie, ale bardzo często pojawiają się w wizytacjach informacje o „ewangelii polskiej”²³,

¹⁹ T. 14, s. 63.

²⁰ T. 13, s. 159; podobne zalecenia: T. 13, s. 161-162; T. 13, s. 164.

²¹ T. 13, s. 159; podobnie: T. 13, s. 162; T. 13, s. 164.

²² T. 13, s. 164; podobnie: T. 13, s. 167; T. 13, s. 169.

²³ T. 14, s. 121; T. 13, s. 211 „ewangeliczka polska”; T. 13, s. 179; T. 13, s. 227 „ewangelia polska”; T. 13, s. 174 „ewangeliczka polska”; T. 13, s. 163 „ewangelia polska”; T. 13, s. 215 „ewangeliczka polska”; T. 13, s. 200 „ewangelia polska” [sic!]; T. 14, s. 83 „ewangeliczka polska stara”; T. 14, s. 96 „ewangeliczka polska”; T. 14, s. 74 „ewangelia polska”; T. 13, s. 160 „ewangelia polska”; T. 13, s. 203 „ewangelia polska maleńka”; T. 13, s. 205 „ewangelia polska”; T. 13, s. 223 „ewangeliczka mała polska”; T. 13, s. 189 „ewangelia polska”; T. 13, s. 195 „ewangeliczka polska”; T. 14, s. 61 „ewangeliczka polska”; T. 13, s. 157 „ewangelia polska”; T. 13, s. 191 „ewangelia polska”; T. 14, s. 116 „ewangeliczka polska”; T. 14, s. 91 „ewangeliczka polska”; T. 13, s. 225 „ewangeliczka polska”; T. 13, s. 198 „ewangeliczki polskie dwie”; T. 14, s. 60 „ewangelia polska”; T. 13, s. 186 „ewangelia polska”;

„ewangelii z naukami xiędza Korzenieckiego”²⁴. O ile pierwszą trudno dokładnie zidentyfikować, o tyle w wypadku drugiej chodziło najpewniej o drukowaną w Wilnie pracę jezuita Marcina Kurzenieckiego, *Nauki z Ewangelii na niedziele y święta Kościoła greckiego w unii z Kościołem rzymskim*, Wilno 1752²⁵ (drugie wydanie z 1755²⁶). Książkę tę znajdujemy także w bibliotekach konwentów bazylikańskich w Krechowie i Żółkwi²⁷.

T. 14, s. 123 „ewangeliczka polska”; T. 14, s. 77 „ewangeliczka polska mała”; T. 14, s. 57 „ewangeliczek polskich dwie”; T. 13, s. 194 „ewangelia ruska i polska”; T. 13, s. 232 „ewangeliczka polska”; T. 14, s. 104 „ewangeliczka polska mała”; T. 14, s. 114 „dwie ewangeliczki małe od świąt rzymskich”.

²⁴ T. 14, s. 121; T. 13, s. 217 „ewangelia z naukami Korzenieckiego”; T. 13, s. 165 „ewangelia polska Korzenieckiego”; T. 14, s. 114 „ewangelia xiędza Korzenieckiego z naukami”; T. 13, s. 174 „wykład ewangelij x. Korzenieckiego”; T. 13, s. 163 „nauki Korzenieckiego”; T. 13, s. 215 „ewangelia z wykładem xiędza Korzenieckiego”; T. 14, s. 71 „ewangelia z naukami xiędza Korzenieckiego”; T. 14, s. 119 „ewangelia z naukami xiędza Korzenieckiego”; T. 14, s. 80 „ewangeliczka z naukami xiędza Korzenieckiego”; T. 13, s. 168 „ewangelia polska xiędza Korzenieckiego, druga pisana ruska”; T. 14, s. 83 „ewangelia z naukami xiędza Korzenieckiego bez oprawy, bez początku y końca”; T. 14, s. 96 „ewangelia z naukami xiędza Korzenieckiego”; T. 13, s. 175 „ewangelia z naukami polska xiędza Korzenieckiego”; T. 14, s. 106 „ewangelia polska z naukami xiędza Korzenieckiego”; T. 13, s. 184 „nauki xiędza Korzenieckiego”; T. 14, s. 88 „ewangelia z naukami xiędza Korzenieckiego”; T. 14, s. 86 „ewangelia polska z naukami xiędza Korzenieckiego”; T. 14, s. 68 „ewangelia polska z naukami xiędza Kurzenieckiego”; T. 13, s. 213 „ewangelia z wykładami xiędza Kurzenieckiego”; T. 14, s. 111 „ewangelia polska z naukami xiędza Korzenieckiego”; T. 13, s. 230 „ewangelia polska z naukami xiędza Kurzenieckiego”; T. 14, s. 77 „ewangeliczka polska mała, 2-ga in 4-to z naukami”; T. 14, s. 64 „ewangelia xiędza Kurzenieckiego”; T. 14, s. 101 „ewangelia stara z naukami xiędza Korzenieckiego”; T. 14, s. 104 „ewangelia z naukami xiędza Korzenieckiego”; T. 13, s. 182 „ewangeliczka polska z naukami x-dza Korzenieckiego”; T. 13, s. 171 „ewangelia polska z wykładami x. Korzenieckiego”; T. 14, s. 99 „ewangelia polska z naukami xiędza Korzenieckiego”.

²⁵ L. G r z e b i e ń, *Kurzeniecki Marcin (1705-1768)*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, red. H. E. Wyczawski OFM, t. II (H-Ł), Warszawa 1982, s. 483-484; *Bibliografia Polska*, t. XX, Kraków 1905, s. 405. Jej pełny opis: *Nauki z Ewangelii na Niedziele y Święta Kościoła Greckiego w unii z Kościołem Rzymskim zostaiącego do poięcia prostego ludu ułożone a na większą Chwałę P. Bogu w Trojcy S. iedynego, Nayswiętszey Pannie Maryi Bogarodzicy y SS. Bożym, oraz na pewnieysze zbawienie tak ludzicy po siołach prostoty w pomoc plebańskiej powinności, do przeczytania razem z Ewangelią podane przez X. Marcina Kurzenieckiego Soc. Jesu z przydatkiem Katechizmu mnieyszego y większego w Wilnie w Drukarni J.K. M. Akademickiey Soc. Jesu Roku P. 1752.*

²⁶ To drugie wydanie nie jest znane Estreicherowi; podaje je jedynie M. Piđtypczak-Majerowicz (*Bazylianie w Koronie i na Litwie. Szkoły i książki w działalności zakonu*, Warszawa–Wrocław 1986) s. 239, nr 186, występuje w spisie biblioteki klasztoru bazylianów w Krechowie.

²⁷ P i d ł y p c z a k - M a j e r o w i c z, dz. cyt., s. 239, nr 186, s. 245, nr 344.

Zarówno „ewangelie polskie” jak i „nauki księdza Korzenieckiego” znajdowały się praktycznie w wszystkich parafiach (na łączną liczbę 58 parafii nie było ich tylko w czterech), co świadczyć może pośrednio o powszechnej dwujęzyczności duchowieństwa unickiego. Obok języka białoruskiego, którym posługiwała się większość ich wiernych, księża znali i zapewne, nawet w duszpasterstwie, posługiwali się także polszczyzną. Interesujące świadectwo takiej dwujęzyczności w duszpasterstwie na Białorusi podał dla epoki o wiek późniejszej ksiądz Józef Żyskar, pisząc o Kościele katolickim:

Zbliżając się do ludu białoruskiego, trudno nie zauważyć dziwnego jego stosunku do mowy rodzinnej. Zawsze w życiu domowym używa Białorusin własnej mowy, tylko nie w kościele. Tam on i modli się, i spowiada, i woli słuchać kazań w mowie polskiej. Polska kultura tak się przyjęła wśród Białorusinów, że byloby dla nich rażącym odezwanie się księdza w kościele po białorusku. Wyjątek stanowią dwie parafje – Faszczówka i Uła, gdzie od dawien dawna wprowadzone są nauki białoruskie. Swoją mowę nazywa Białorusin „prostą” (mówi po „prostemu”), a mowa polska jest mowa „pańska”, „księżowska”. Odstąpienie od tego tradycyjnego pojmowania języka polskiego budzi w Białorusinie niechęć. Szczególniej z księdzem woli Białorusin mówić po polsku, a przynajmniej woli, żeby ksiądz do niego po polsku przemawiał, inaczej się obraża. Nieraz autorowi zdarzało się słyszeć: „Jaż papunuczka (ojcze) po polsku rozumieje”²⁸.

Zdarzające się, co prawda, bardzo rzadko wzmianki o łacińskich księgach liturgicznych będących na wyposażeniu parafii świadczyć mogą o możliwej birtualnej posłudze duszpasterskiej pełnionej przez księży unickich, lub też używaniu cerkwi także przez księży obrządku łacińskiego²⁹.

Dopełnieniem wiadomości o duchowieństwie unickim są dane na temat patronatu parafii. Od patrona, którego w źródle nazywa się „kollatorem”, zależała w dużej mierze nominacja na beneficjum parafialne. Patroni mieli prawo prezenty, czyli przedstawiania biskupowi kandydata na obsadę stanowiska duchownego. Dane na temat prawa patronatu są podane w wizytacji prawie dla wszystkich parafii i filii. Z 58 parafii jedynie w 4 z nich nie znamy patronów, a z 41 filii brak jest informacji o patronach 8 kaplic. W

---

²⁸ *Nasze kościoły. Opis ilustrowany wszystkich kościołów i parafii znajdujących się na obszarach dawnej Polski i ziemiach przyległych*, t. I: Archidiecezja Mohyłowska, ułożyli i wydali ks. D. Bączkowski i ks. J. Żyskar, Warszawa-Petersburg 1913, s. 32.

²⁹ T. 13, s. 215 „Mszał edycyi Wileńskiej stary, drugi łaciński nowy”; T. 14, s. 96 „mszał duży łaciński”; T. 14, s. 101 „mszał łaciński in folio”.

znakomitej większości wypadków patronat należał do szlachty. Tak było w 51 parafiach i 33 filiach. Pośród cerkwi parafialnych w 3 z nich patronat należał do duchowieństwa: Unickiego Seminarium Duchownego w Wilnie³⁰, Kapituły wileńskiej (łacińskiej)³¹, Kanonika inflantskiego ks. Jakuba Kobylińskiego³². Pomijając patronat duchowny, który miał marginalne znaczenie, należy zwrócić uwagę na patronat szlachecki. Bez szczegółowych badań trudno orzekać o składzie wyznaniowym szlachty, która posiadała prawo prezenty w stosunku do parafii unickich, ale można dopuścić, że znaczna jej część w końcu XVIII w. była już obrządku łacińskiego. Tak więc osoby, które decydowały o obsadzie parafii i miały dbać o stan materialny cerkwi, należały do innego obrządku. Mogło to tworzyć i zapewne tworzyło pewien dystans pomiędzy kapłanami i ich kollatorami. Być może właśnie w braku poczucia wspólnoty z niszczoną przez Rosję Cerkwią unicką tych, którzy mieli się nią opiekować, widzieć należy względnie łatwe jej rozbitcie za czasów panowania Imperatorowej Katarzyny II. Są to jednak tylko przypuszczenia, gdyż na temat pierwszej (za panowania Katarzyny II) fali likwidacji Cerkwi unickiej do dziś nie mamy szczegółowych studiów³³.

Na koniec jeszcze parę drobiazgów dotyczących możliwych związków rodziny Mickiewicza z duchowieństwem Cerkwi unickiej. Nazwisko Mickiewicz nosił przynajmniej jeden z duchownych unickich posługujących na ziemiach byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego. W latach 1795-1796 przed sądem konsystorskim metropolity unickiego w Grodnie stawał w różnych sprawach ksiądz Andrzej Mickiewicz, administrator cerkwi w Możejkwie³⁴. Jest też i inny trop wiodący w stronę duchowieństwa prawosławnego. W opisie prawosławnej diecezji Mińskiej, sporządzonym w celu oszacowania szkód wywołanych przejściem Wielkiej Armii w 1812 roku, znajdujemy prawosławnego księdza Dionizego (Diomida) Mickiewicza z

³⁰ T. 13, s. 164.

³¹ T. 13, s. 199.

³² T. 13, s. 214.

³³ Luki tej nie wypełnia cenne skądinąd studium W. Kołbuka, *Kościół wschodnie na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej 1772-1914* (Lublin 1992); cenne, ale jedynie przyczynki zawiera zbiór prac *Z historyi uniactwa u Biełarusi (da 400 hoddzia Briesckaj unii)*, pod redakcją M. W. Bicza, P. A. Łojki, Minsk 1996; Najwięcej danych szczegółowych zawierają często tendencyjne stare prace rosyjskie: Kojalowicza, S. G. Runkiewicza, Gorjuczki i Pokrowskiego dziś trudno dostępne.

³⁴ T. 13, s. 86-87, 99-100, 104.

guberni wileńskiej, powiatu kowieńskiego, z cerkwi w Kroniach Św. Trójcy³⁵. Na innym miejscu, w cerkwi Bogojawleńskiej, w miasteczku Głusk, w powiecie Bobrujskim spotykamy aż trzech Mickiewiczów: Josifa Mickiewicza, diaczka³⁶, Kiryła Mickiewicza, diakona³⁷ i wreszcie księdza prawosławnego Fedora Mickiewicza³⁸. Nie sposób orzec, czy łączyły tych ludzi jakieś więzi pokrewieństwa z rodziną poety. Wykluczyć jednak tego się nie da.

ANEKS

Wykaz duchownych unickich z dekanatów
Nowogródek i Cyryn z 1798 roku

1. Jan ABRAMOWICZ, lat 35, syn ks. Jakuba i Heleny, wieś Żeleznica, parafia p.w. Protekcji Maryi Panny; T. 14, s. 120-123.
2. Antoni BOBORYKA, lat 34, syn ks. Bazylego „parocha Walowskiego” i Teresy, pleban cerkwi parafialnej p.w. Św. Piotra i Pawła, miasteczko Wołowka, (Walowka); T. 13, s. 216-219.
3. Tomasz BOBROWICZ, lat 46, syn ks. Jana „parocha Dworzeckiego” i Maryanny, pleban cerkwi parafialnej p.w. Św. Jerzego i Św. Jana Ewangelisty, wieś Łuki; T. 13, s. 164-167.
4. Melety [Melecjusz] BOHDANOWSKI, lat 34, syn ks. Sylwestra „parocha Szykoówskiego” i Maryanny, pleban w cerkwi parafialnej p.w. Bolesnej Najświętszej Panny, wieś Czernichów; T. 13, s. 219-222.
5. Józef DASZKIEWICZ, lat 35, syn pana Andrzeja i Maryanny z Narkiewiczów Daszkiewiczów, wieś Jatra, parafia p.w. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny; T. 14, s. 113-115.
6. Leon DAWIDOWSKI, lat 30, syn pana Mateusza i Dominiki, pleban w cerkwi parafialnej p.w. Św. Mikołaja, wieś Jasieniec; T. 13, s. 207-210.
7. Jakub HEMSKI (HEMBSKI), lat 56, syn ks. Mikołaja „parocha Dołmatowskiego” i Elżbiety, pleban w cerkwi parafialnej p.w. Przemienienia Pańskiego, dziekan Nieświeski, miasteczko Cyryn; T. 13, s. 206, 210-212.

---

³⁵ *Акты издаваемые Виленскою Коиссиею для Разбора Дриевних Актow*, t. XXXVII: *Dokumenty i materiały odnoszące się do historii Otcieczestwiennoj wojny 1812*, Wilna 1912, dokument No 318, s. 145; No 319, s. 150; No 326, s. 161.

³⁶ Tamże, No 318, s. 146; No 320, s. 152, 153.

³⁷ Tamże.

³⁸ Tamże.

8. Bazyli HOMOLICKI, syn ks. Martyniana z parafii Lipa, wikary przy ojcu w cerkwi parafialnej p.w. Protekcji Najświętszej Panny, wieś Lipa; T. 13, s. 178-181.
9. Martynian HOMOLICKI, lat 56, syn ks. Jana „parocha Zabielskiego” i Maryanny z parafii, pleban w cerkwi parafialnej p.w. Protekcji Najświętszej Panny, wicedziekan Nieświeski, wieś Lipa; T. 13, s. 178-181.
10. Andrzej HORBACEWICZ, lat 30, syn ks. Hryhora i Rozalii z parafii Siniów, wieś Serwecz, parafia p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła; T. 13, s. 226-229.
11. Jan HORBACEWICZ, lat 60, miasteczko Horodyszczce, parafia p.w. Św. Tadeusza; T. 13, s. 206.
12. Józef HORBACEWICZ, syn ks. Jana i Krystyny z parafii Łoktyszów, wieś Narucewicze, parafia p.w. Narodzenia Św. Jana Chrzciciela; T. 13, s. 233-235.
13. Marcin HORBACEWICZ, lat 62, syn ks. Aleksandra i Anastazji z parafii Łoktyszów; T. 13, s. 172-173.
14. Marcin HORBACEWICZ, lat 50, syn ks. Macieja i Teodory, wieś Jastrzembł; T. 13, s. 162-164.
15. Marcin HORBACEWICZ, „w leciech sędziwych będący” kapłan z diecezji Pińskiej, administruje kaplicą filialną w Łochowie, parafii w miasteczku Płonka, p.w. Św. Praksedy Męczenniczki; T. 13, s. 158.
16. Teodor HORBACEWICZ, syn ks. Marcina z parafii Snów i Tereyków; T. 13, s. 175.
17. Tymoteusz HORBACEWICZ, lat 40, syn ks. Grzegorza „parocha Siniowskiego” i Rozalji, wieś Poruczyn, parafia p.w. Protekcji Maryi Panny; T. 13, s. 214-216.
18. Bazyli HOWORSKI, lat 54, syn ks. Jana „parocha Niańkowskiego” i Marty wieś Sienieżyce, parafia p.w. Protekcji Maryi Panny; T. 14, s. 70-72.
19. Jan HRYNKIEWICZ, wikary miasteczko Wsielub; T. 14, s. 109.
20. Fabian IĘDRZEIOWSKI, lat 50, „z rodziców jegomości pana Macieja y Maryianny prawych i szlachetnych małżonków”, miasteczko Poczapów, parafia p.w. Protekcji Maryi Panny; T. 14, s. 118-120.
21. Bazyli KARPIŃSKI, lat 36, syn ks. Symona i Katarzyny „parocha Krosyńskiego”, wieś Wołkowicze, parafia p.w. Wniebowzięcia Maryi Panny; T. 14, s. 80-82.
22. Antoni KIRKIEWICZ, lat 43, syn ks. Jana i Anny „parocha Chotyckiego”, wieś Kołpiennica, parafia p.w. Św. Jana; T. 13, s. 199-202.
23. Józef KŁOCZKOWSKI, lat 55, syn ks. Aleksandra i Agaty, miasteczko Ostrów, parafia p.w. Trójcy Przenajświętszej; T. 13, s. 167-170.
24. Aleksander ŁOZOWICKI, lat 48 wikary w cerkwi parafialnej w Cyrynie, komendarz w cerkwi w Rucie, miasteczko Cyryn, wieś Ruta; T. 13, s. 213; T. 14, s. 82-85.
25. Bazyli MARCINIEWSKI, lat 58, syn ks. Jana i Maryanny „parocha Lachowickiego”, surogat Nowogródzki, dziekan Cyryński, miasteczko Lubcz, parafia p.w. Św. Eliasza; T. 14, s. 95-98.

26. Florian MARCINIEWSKI, lat 45, syn ks. Jana i Johanny „parocha Sienieńskiego”, miasteczko Stwołowicze, parafia p.w. Wniebowzięcia Maryi Panny; T. 13, s. 175-178.
27. Bazyli MOSZCZEŃSKI, lat 59, syn ks. Michała i Anny „parocha Sielubskiego”, dawny surogat Nowogródzki, wieś Szczorsy, parafia p.w. Św. Dymitra; T. 14, s. 72-76.
28. Jan MOSZCZEŃSKI, lat 46, syn ks. Michała i Anny „parocha Wsielubskiego”, miasteczko Wsielub, parafia p.w. Św. Michała Archanioła; T. 14, s. 105-109.
29. Antoni MURASZKO, lat 34, „z rodziców szlacheckich urodzony” miasteczko Mysz, parafia p.w. Przemienienia Pańskiego; T. 13, s. 159-162.
30. Jan NAREWICZ, lat 30 miasteczko Kroszyn, parafia p.w. Św. Jerzego; T. 13, s. 197.
31. Sylwester PIESZKOWSKI, lat 33, syn ks. Michała „parocha Chorostowskiego” i Eudoksji, wieś Saczewki, parafia p.w. Przemienienia i Wniebowstąpienia Pańskiego; T. 13, s. 202-205.
32. Wiktory PIESZKOWSKI, lat 41, syn ks. Michała „parocha Chworostowskiego” i Jadwigi, miasteczko Horodyszczce, parafia p.w. Św. Tadeusza; T. 13, s. 205-207.
33. Florian PIOTROWICZ, lat 41, syn ks. Jerzego „parocha Starojeleńskiego” i Justyny, wieś Miratycze, parafia p.w. Św. Michała; T. 13, s. 222-224.
34. Adam PIOTROWSKI wieś Łysica, parafia p.w. Podwyższenia Świętego Krzyża; T. 13, s. 233.
35. Antoni PIOTROWSKI, lat 37, syn ks. Aleksandra „parocha Dudzickiego” i Heleny, wieś Górny Horodziej, parafia p.w. Przemienienia Pańskiego i Najświętszej Panny Bolesnej; T. 13, s. 188-190.
36. Hieronim PIOTROWSKI, lat 34, syn ks. Aleksandra „parocha Dudzickiego” i Heleny, wieś Załuże, parafia p.w. Św. Jerzego; T. 13, s. 183-186.
37. Józef PIOTROWSKI, lat 30, syn ks. Aleksandra „parocha Dudzickiego” i Heleny, miasteczko Kroszyn, parafia p.w. Św. Jerzego; T. 13, s. 195-197.
38. Karol PIOTROWSKI, lat 36, syn ks. Aleksandra „parocha Dudzickiego” i Heleny, miasteczko Ieremicze, parafia p.w. Wniebowstąpienia Pańskiego; T. 14, s. 61-63.
39. Dominik PŁAWSKI, lat 67, syn ks. Cypriana „parocha Okołowskiego” i Anny, wieś Okołowicze, parafia p.w. Protekcji Maryi Panny; T. 14, s. 88-90.
40. Roman PŁAWSKI, lat 43, syn ks. Cypriana „parocha Okołowickiego” i Anny, wieś Salatycze, parafia p.w. Św. Barbary; T. 14, s. 85-88.
41. Teodor PŁAWSKI, wikariusz, miasteczko Nowogródek, parafia p.w. Zmartwychwstania Pańskiego; T. 14, s. 113.
42. Stefan POPŁAWSKI, lat 37, „z rodziców wolnych urodzony w województwie brzeskim”, miasteczko Połonka, parafia p.w. Św. Praksedy Męczenniczki; T. 13, s. 156-159.
43. Florian POPOWSKI; T. 13, s. 185.
44. Jan RALCEWICZ, lat 27; T. 14, s. 120.

45. Michał RALCEWICZ, lat 42, syn ks. Karola „parocha Odachowskiego” i Zofii, wieś Sienna, parafia p.w. Św. Trójcy i Przemienienia Pańskiego; T. 14, s. 90-95.
46. Antoni RUSSANKOWSKI, lat 48, syn ks. Jana „parocha Serweckiego” i Karoliny, wieś Wielkie Żuchowicze, parafia p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła; T. 13, s. 190-192.
47. Jakub SAŁANIEWSKI, lat 43, „z rodziców - oycy Stanisława y Krystyny prawych i szlchetnych małżonków urodzony”, wieś Połuże, parafia p.w. Św. Eliasza; T. 14, s. 67-70.
48. Gabriel SAWICZ, lat 29, syn ks. Leona „parocha Sieneńskiego” i Agaty, wieś Sworotnia Wielka, parafia p.w. Św. Trójcy; T. 14, s. 116-118.
49. Jan SAWICZ, syn ks. Leona „parocha Sieneńskiego” i Anny, dziekan Nowogródzki, wieś Sienna, parafia p.w. Św. Trójcy i Przemienienia Pańskiego; T. 14, s. 90-95.
50. Jan SAWICZ, lat 42, syn ks. Symona „parocha Rayczańskiego” i Zofii, wieś Rayca, parafia p.w. Przemienienia Pańskiego; T. 13, s. 224-226.
51. Mikołaj SAWICZ, lat 35, syn ks. Leona „parocha Sieneńskiego” i Agaty, wieś Dołmatowszczyzna, parafia p.w. Bolesnej Najświętszej Panny; T. 13, s. 212-214.
52. Tadeusz SAWICZ, lat 45, syn ks. Jana „parocha Wołkowickiego” i Katarzyny Rochnianowiczówny, wieś Odachowszczyzna, parafia p.w. Św. Eliasza Proroka; T. 13, s. 197-199.
53. Piotr SIENIEWSKI, „prowizor cerkwi Cyryńskiej, ztąd uwolniony do dalszej woli urzędu miejscowego konsystorskiego nayduie się” mieszka we wsi Załuże na plebanii od 2 tygodni; T. 13, s. 185.
54. Jan SŁAUTA, prowizor cerkwi we wsi Dolny Horodziej; T. 13, s. 187.
55. Jerzy SŁAUTA, lat 38, syn ks. Jana „parocha Lubieszycyckiego” i Maryanny, wieś Dolny Horodziej, parafia p.w. Zesłania Ducha Świętego; T. 13, s. 186-188.
56. Józef STANKIEWICZ, lat 32, syn ks. Jana „parocha Płotnickiego” i Anny, miasteczko Nowogródek, parafia p.w. Zmartwychwstania Pańskiego; T. 14, s. 111-113.
57. Michał STANKIEWICZ, lat 26, wieś Rayca; T. 13, s. 226.
58. Jan SZARAPO, „z rodziców wolnych zrodzony”, miasteczko „Wiedźma czyli Stanisławów”, parafia p.w. Św. Jana Chrzciciela; T. 13, s. 229-231.
59. Mikołaj ŚCIEPURZYŃSKI, lat 52, syn ks. Jana „parocha Baczyńskiego” i Maryanny, miasteczko Turzec, parafia p.w. Protekcji Maryi Panny; T. 14, s. 59-61.
60. Maciej TOMASZEWSKI, lat 43, „z rodziców iegomości pana Kazimierza y Barbary małżonków”, wieś Sworotnia Mała, parafia p.w. Przemienienia Pańskiego; T. 14, s. 123-125.
61. Ksenofont WASILEWSKI, lat 29, syn ks. Auksentego „parocha Nowogródzkiego” i Elżbiety, miasteczko Michniewicze, parafia p.w. Św. Mikołaja; T. 14, s. 76-80.

62. Leon WIĘCKOWSKI, lat 44, „z rodziców szlachejnych oycy pana Michała y Krystyny”, miasteczko Korelicze, parafia p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła; T. 14, s. 63-67.
63. Sylwester WITORSKI, lat 54, syn ks. Andrzeja „parocha Pułbrzeskiego” i Zofii, wieś Pułbrzeg, parafia p.w. Najświętszej Panny; T. 14, s. 100-103.
64. Jonasz WITORSKI, lat 45, dawniej administrator cerkwi w Żyżmianach; obecnie (1798) obłożnie chory mieszka w miasteczku Mikołajów; T. 14, s. 105.
65. Jan WOŁCZKIEWICZ, lat 31, syn Marcina „parocha Branczyckiego” i Maryanny, wieś Małe Żuchowicze, parafia p.w. Św. Jana Chrzyciciela; T. 13, s. 193-195.
66. Jan WOŁŁOSEWICZ, lat 40, syn ks. Tomasza „parocha Mało Żuchowieckiego” i Konstancji, wieś Berezowiec, parafia p.w. Św. Trójcy; T. 14, s. 56-59.
67. Ignacy WOŁOSEWICZ, syn ks. Piotra „parocha Stołpskiego” i Maryanny, wieś Łysice, parafia p.w. Podwyższenia Krzyża; T. 13, s. 231-233.
68. Łukasz WOŁOSEWICZ, lat 48, syn ks. Ignacego „parocha Gurno [sic!] Horodziejowskiego” i Teofili, miasteczko Mikołajów, parafia p.w. Protekcji Najświętszej Panny; T. 14, s. 103-105.
69. Marcin ZALEWSKI, lat 49, syn Dymitriusza „parocha Szydłowieckiego” i Eufrozyny, wieś Ostrówki, parafia p.w. Narodzenia Panny Maryi; T. 13, s. 181-183.
70. Tadeusz ZAUŚCIŃSKI, lat 26, wieś Dołmatowszczyzna; T. 13, s. 214.
71. Wawrzyniec ZDANOWICZ, lat 34, syn Pawła „parocha Kleckiego” i Anastazji, miasteczko Swoiatycze, parafia p.w. Św. Mikołaja; T. 13, s. 170-172.
72. Jan ZMITROWICZ, lat 49, syn ks. Atanazego „parocha Nowogródzkiego” i Magdaleny, wieś Niańków, parafia p.w. Apostołów Piotra i Pawła; T. 14, s. 98-100.